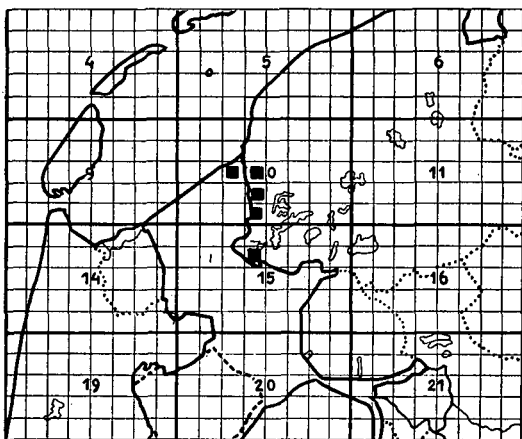

De waarden
langs
de Friese IJsselmeerkust

*Vindplaatsen in Nederland van de bastaard
van Valse voszegge en Pluimzegge*

Soms betekenen ingrijpende veranderingen in het landschap nog wel eens verrijking. Een goed voorbeeld daarvan zijn de na het tot stand komen van de Afsluitdijk tot ontwikkeling gekomen buitendijks gelegen 'waarden' langs de Friese (Zuiderzee-) IJsselmeerkust. Oorspronkelijk waren dit spaarzaam begroeide 'groene stranden'. Na de afsluiting en het wegvallen van eb en vloed raakten deze platen steeds meer begroeid en kregen flora en fauna rijke kansen tot ontplooiing. Dát deze ontwikkeling zich zou kunnen voordoen, heeft men al vrij spoedig ingezien. Koopmans, Koopmans-Forstmann en Wiegiersma stelden een onderzoek in naar de veranderingen in de plantenwereld op de Mokkebank bij Laaksum. De resultaten vindt men in het vroegere Correspondentiebladje voor het Zuiderzeeonderzoek. De Makkumerwaarden en de Kooiwaard werden o.a. diepgaand bestudeerd door Feekes. Op beide plaatsen werd vooral de invloed van de toenemende ontzilting van het IJsselmeer op de flora onderzocht.

Ook thans is de vegetatie nog niet volledig stabiel geworden. Geregeld vallen er nieuwe ontdekkingen te doen, waarbij extra boeiend is dat er tussen de verschillende buitendijkse terreinen nogal enig onderscheid bestaat.

Van Noord naar Zuid zijn de volgende gebieden van betekenis:

- de Makkumer Noordwaard (geheel natuurgebied)
- de Makkumer Zuidwaard (gedeeltelijk bestemd voor de landbouw en de recreatie; het randgebied is evenwel van grote betekenis)
- de Kooiwaard bij Piaam (geheel natuurterrein)
- de Workumer Waard (grotendeels bekaad en voor landbouw gebruikt, maar toch met een buitengewoon belangwekkend natuurgebied buiten de kaden)
- de Stoenkherne bij Hindelopen (grotendeels landbouwgebied)
- de Bocht van Molkwerum (ten dele beweid)
- de Mokkebank bij Laaksum (geheel natuurterrein)

Geen van deze terreinen is vrij toegankelijk; op een aantal zijn excursies mogelijk onder geleide van de bewaker. Van de IJsselmeerdijken heeft men op diverse plaatsen een prachtig uitzicht over de waarden.

Op alle genoemde terreinen kan men zich verheugen in een uitbundige vegetatie, gekenmerkt door een groot aantal soorten die elders schaarse verschijningen dreigen te worden of zelfs helemaal niet voorkomen. Reeds vroeg in het voorjaar wordt men op de waarden

getroffen door rijk bloeiende Dotterbloemen, die overigens in het Westelijk deel van Friesland nog steeds ontbreken. Op de waarden echter heeft de Dotterbloem in een tiental jaren vaste voet gekregen en is er thans niet meer weg te denken.

Op de Workumer Waard waar het vegetatiebeeld duidelijk verschilt van de meer moerasige andere waarden, zijn het in het voorjaar o.a. Paardbloem-soorten die de aandacht trekken. Een zeer typerende soort met nagenoeg gave bladeren is *Taraxacum limnanthoides*. Op deze waard - ook op de Stoenkherne en in de Bocht van Molkwerum - lukt het voorts, de zeldzame Rode bies (*Scirpus rufus*) te vinden.

Rijke orchideeënbloei op de waarden

De fraaie Cyperzegge

Werkelijk talrijk kan men in de goede tijd op alle waarden bloeiende orchideeën aantreffen. Het aantal loopt dikwijls in de duizenden: drie soorten van het geslacht *Dactylorhiza* (*Dactylorhiza*) komen successievelijk in bloei; alleen de Gevlekte orchis (*D. maculata*) ontbreekt op de waarden. Een sterk kleuraccent is op de meeste terreinen verder te danken aan de rijk bloeiende Heelblaadjes (*Pulicaria dysenterica*). Later in de zomer zijn het dan weer de zeer forse exemplaren van Moerasmelkdistel (*Sonchus palustris*) of Moeraskruiskruid (*Senecio paludosus*) die de aandacht trekken. Op de Mokkebank komt dan nog de Heemst (*Althaea officinalis*) het gezelschap van grote planten versterken.

Het voert uiteraard te ver, op deze plaats een poging te doen tot vegetatiebeschrijving of tot het opstellen van een complete soortenlijst. Een soortenlijst overigens die jaarlijks zou moeten worden herzien door de voortdurende veranderingen in de plantengroei. Zo werden in het vorige seizoen o.a. Rondbladig wintergroen (*Pyrola rotundifolia*) en Lancetbladige aster (*Aster lanceolatus*) aan de lijst toegevoegd. En in dit voorjaar werd op een floristenexcursie voor het eerst in Friesland op de Mokkebank *Carex x kneuckeriana* (de bastaard van de Valse voszegge en de IJle zegge) gevonden.

Trouwens, voor liefhebbers van Zeggen is het avontuur op de waarden groot. Tot nu toe werden op deze terreinen 19 verschillende zeggesoorten aangetroffen, waaronder zeer fraaie als de Cyperzegge (*Carex pseudocyperus*) en de Ronde zegge (*Carex diandra*), of voor Friesland zeldzame soorten als de Blaaszegge (*Carex vesicaria*). Eén soort, de Waardzegge (*Carex divisa*), heeft zelfs zijn Nederlandse naam te danken aan de waarden en is tot nu toe nergens anders in Nederland aangetroffen. Zeer opmerkelijk is verder het voorkomen van een - tot nu toe enkel in Zweden en Engeland aangetroffen - bastaard tussen de soorten Valse voszegge (*Carex otrubae*) en de Pluimzegge (*C. paniculata*). Deze hybride is tussen de ouders op de meeste waarden te vinden en is er niet eens zeldzaam.

De insektenwereld van de waarden is nauwelijks bestudeerd, maar het is stellig de moeite waard te vermelden dat het ontstaan van een 'buitendijks' terrein dat geschikt is voor de Waterzuring (*Rumex hydrolapathum*) gevolgd werd door het ontstaan van een nieuw vlieggebied voor de Grote vuurvlieder.

Het vogelleven is het gehele jaar bijzonder rijk. Reeds vroeger, toen de Zuiderzee nog bestond, was dat het geval. In het kustgebied werd toen vooral op eendachtigen gejaagd. Dit geschiedt tegenwoordig nog; helaas is de jacht op een enkele plaats ontaard in een massale schietpartij vanuit ingegraven schuilhutten.

In de trektijd zijn diverse eendachtigen nabij de waarden aan te treffen, die men niet elke dag zal ontmoeten. Reeds vlak ten zuiden van Makkum zal men vanaf de zeedijk dikwijls Pijlstaarten en Tafeleenden kunnen waarnemen. In de zomer pleisteren er dikwijls Lepe-laars, terwijl vooral langs de zuidelijke IJsselmeeroever heel vaak vissende Aalscholvers zijn te observeren. En als u dit te gewoon vindt, ook een Flamingo of een Grote zilverreiger behoort hier niet tot de onmogelijkheden. Verder is het bekend dat in de buurt van de Mokkebank enkele honderden Grauwe ganzen plegen te overzomeren.

Groot is het aantal doortrekkende vogelsoorten en dan bepaald niet alleen die welke zich bij voorkeur in moerassen ophouden. Op een ringpost op één van de waarden werden tot nu toe circa 80 verschillende vogelsoorten geteld, waaronder Sijsjes, Barmsijsjes, Vinken, Kepen, Putters, diverse meesoorten, Vlaamse gaaien, Klapnetters, Sperwers en Ransuilen.

Ook het aantal soorten broedvogels op de waarden is aanzienlijk. Wij zullen hier evenmin als bij de planten pogen, een volledige lijst van broedvogels te geven. Alleen enkele opmerkingen. Baardmannetjes behoren tot de geregelde bewoners van de rietvelden op diverse waarden. Ze weten zich in de broedtijd meestal voor de speurende waarnemer verborgen te houden, maar buiten de broedtijd zullen de rondzwervende groepjes niet vaak ontbreken.

Een aanwinst van de laatste jaren is de Blauwe kiekendief als broedvogel. Helaas is het aantal broedende Bruine kiekendieven tegelijkertijd sterk achteruit gegaan. In de buurt van de Makkumer Waarden zal men praktisch altijd jagende Torenavallen kunnen waarnemen. Het ophangen van nestkasten voor deze soort is een succes geweest. Het voorkomen van Rôerdomp, Waterral en Porcelainhoen is al bijna oud nieuws, terwijl ook de Krakeend op diverse waarden geen enkel jaar als broedvogel ontbreekt.

Daar waar zand- en/of schelpenbanken aanwezig zijn, kan men andere soorten verwachten. Visdiefjes, Kokmeeuwen en Kluten zijn wel bijna steeds aanwezig. Grote sterns en Dwergsterntjes hebben in betere tijden de waarden ook goed kunnen vinden. Hopenlijk zullen de kolonies van deze soorten nog eens weer op de waarden terugkeren. Ze zijn er welkom: Van de Dwergmeeuw is ook bekend dat er broedpogingen zijn gedaan.

Jammer genoeg gaan in sommige jaren de meeste broedsels verloren tengevolge van snel opkomend water tijdens voorzomerstormen.

Het bovenstaande mag voldoende zijn om de grote waarde van de genoemde terreinen te belichten. Onze wens is, dat het in de toekomst niet nodig zal zijn, deze unieke gebieden te moeten verdedigen tegen aanslagen die er op gepleegd zouden kunnen worden. Toch vervullen plannen voor een tweede vliegveld langs de Afsluitdijk, het opzetten van het waterpeil t.b.v. de zoetwaterspaarbekkenfunctie van het IJsselmeer alsmede de toenemen- de recreatiedruk langs de IJsselmeerkust ons wel eens met zorg.

Foto's: Y. Kooistra

Adres van de schrijver:

H. W. Haantjes

Er op uit in Oostelijk Friesland

Drachten, gelegen op de grens van de Friese Wouden en het Lage Midden, op korte afstand van zowel de Waddenzee als de uitgestrekte boswachterijen Appelscha en Smilde, is een ideaal uitgangspunt voor natuurexcursies. De leden van de Drachtster afdeling van de K.N.N.V. prijzen zich hierdoor gelukkig, maar ook andere natuurliefhebbers kunnen veel genoegen beleven door eens enkele dagen in Oostelijk Friesland rond te speuren. Dit artikeltje kan vanzelfsprekend niet volledig zijn. Het heeft slechts de bedoeling, een globale indruk te geven van wat hier natuurhistorisch gezien zoal is te beleven.

Het Lage Midden

De strook laagveen tussen Dokkum en Lemmer wordt het Lage Midden van Friesland genoemd. Het ligt niet alleen lager dan de Oostelijke zandgronden maar ook dan het kleigebied in het Westen. In de 17e eeuw is men begonnen dit gebied te vervenen, waardoor een landschap van petgaten en zetwallen, plassen en blauwgrasland ontstond. Door water en wind sloegen zetwal en grasland soms weg en kwamen er grotere plassen, bijv. de Oude Venen bij Eernewoude, en nieuwe meren als bijv. de Leyen ten Noorden van Drachten. Andere petgaten en plassen verlandden in de loop der jaren door begroeiing.

Petgaten in het Lage Midden

De wijde wereld van het Zwetgebied

In de 20e eeuw werd het zo ontstane verwilderde 'onland' tezamen met het blauwgrasland ingepolderd en in kultuurweidegebied omgezet. Boerderijen verzezen en wegen werden aangelegd. De plassen en meren bleven echter en hier en daar werden stukjes onland aan hun lot overgelaten. Als men over land of water door dit gebied trekt, stofferen die vaak met els, wilg en riet begroeide stukjes wildernis deze wereld van wijde verten. Via tal van rustige landbouwweggetjes kan men het Lage Midden goed verkennen. In het Zuid-Westen voert de 'Friese Meren'-route van de A.N.W.B. u naar prachtige plekjes.